

DRUGI VATIKANSKI KONCIL KAO DOGAĐAJ VEĆINE I MANJINE U CRKVI 20. STOLJEĆA

John W. O'MALLEY, *What Happened at Vatican II*. Cambridge; Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008., 380 str.

Autor je američki isusovac, profesor crkvene povijest na Georgetown Universityju, Washington D. C., poznat po djelima o povijesti isusovaca i Tridentskog sabora. Proučivši *Acta Synodalia Concilii Vaticani II* (32 sveska) te glavne kronike i komentare, u ovoj knjizi iznosi povijest Drugog vatikanskog koncila kao glavnog religijskog događaja u 20. stoljeću. Na njemu su se kroz dvije godine pripreve i četiri godine odvijanja stvarale koncilski većina i manjina, što je omogućilo nastanak 16 dokumenata s vrlo malo negativnih ili suzdržanih glasova pri konačnom usvajanju početkom prosinca 1965. Većinu su sačinjavali biskupi i teolozi Zapadne Europe, predvođeni njemačkim, francuskim i belgijskim prelatima, a manjinu istaknuti članovi Rimske kurije, predvođeni kardinalima Ottavianijem i Rufinijem. U „Uvodu“ (1-14) iznosi pregled saborskih dokumenata kao preslagivanja odnosa između središnjice Sv. Stolice i tzv. crkve-

ne periferije te ističe da je glavna novost „književna vrsta“ ovih dokumenata koji od nekadašnjih kanona i prijetnji prelaze na pastoralne poticaje.

U prvom poglavlju, „Velike perspektive za brojni susret“ (15-52) pokazuje kako je Ivan XXIII. neočekivano najavio Koncil 25. siječnja 1959. te mu kao glavnu svrhu postavio otvaranje Crkve za promjene u suvremenom svijetu i preslagivanje odnosa prema tradiciji (*aggiornamento, resourcement*). Dok su raniji koncili uglavnom bili sudska tijela te donosili definicije i kanonske odredbe, Drugi vatikanski se služi pastoralnim rječnikom s ciljem da „pridobije za unutarnji pristanak, ne da izvana postavlja pritisak. Poučava, ali ne učiteljskim izjavama nego sugestijom, nagovještajem i primjerom“ (47). Izbjegavane su riječi isključivanja i zastrašivanja. Zato su upotrijebljena književna vrsta i rječnik model za tumačenje saborskih dokumenata. U drugom poglavlju, „Dugačko 19. stoljeće“ (53-92) obradio je odnos Crkve i svijeta nakon Francuske revolucije i prosvjetiteljstva. Dok su pape osuđivale racionalističko poimanje „slobode savjesti“, osjećala se potreba katoličke vjernosti Papi kao monarhu u Crkvi. Na području teološkog istraživanja katolici su naglašavali kontinuitet, protestanti novost. Tako je D. F. Strauss iz Tübingena utjecao na razvoj

biblijske znanosti, iako s krivih pozicija. Pio X. dekretom *Lamentabili* god. 1907. dao je povoda za strogu čistku među teolozima, ali je interventima na području prve pričesti i Psalama potaknuo povezivanje ekleziologije i liturgije. Autor ističe kako je kardinal John Newman 10 godina prije Darwinove knjige „Porijeklo vrsta“ svojim „Esejom o razvoju kršćanskog nauka“ govorio o promjenama po autentičnom razvoju. To će postati središnje pitanje tek na Drugom vatikanskom. U vrijeme Pija XII. neki teolozi bili su kažnjavani zabranom poučavanja na temelju tužbi tajnih špijuna, a da im nije davana prilika za tumačenje što su mislili svojim osporavanjem tvrdnjama. Na Saboru se pokazala potreba za odgovorom na promjene koje su se dogodile.

Otvaranje i užljebijanje Koncila obrađeno je u trećem poglavlju (93-126). Prvih dana Koncila pokazalo se da biskupi nisu došli jednostavno potvrditi sve tekstove koje su predložili kurijalni kardinali i konzervativni teolozi, a nisu prihvatili ni predložene članove za pojedine od deset komisija: 1. nauk vjere; 2. biskupi; 3. Istočne Crkve; 4. sakramenti; 5. disciplina klera; 6. redovnici; 7. misije; 8. liturgija; 9. bogoslovna sjemeništa; 10. apostolat laika. Ivan XXIII. osnovao je i Tajništvo za jedinstvo kršćana te ga digao na razinu komisije. Angelo Roncalli predavao je deset godina

povijest Crkve u bogosloviji biskupije Bergamo te objavio u pet svezaka izvještaje o kanonskim vizitacijama Bergamu metropolita Karla Boromejskog kao milanskog nadbiskupa. Autor smatra da je budući Papa tu naučio kako „povijest Crkve nije usredotočena samo na Rim“ (103). On i Pavao VI. utjecali su na Koncil onim što su dotada u Crkvi činili, kao i skupina kurijalnih kardinala koji su u toku Sabora sazivali oko 80 biskupa na neslužbene zasebne sjednice (*coetus internationalis patrum*) pokušavajući smanjivati zahvate „transalpinaca“ među kojima je se isticao kardinal Bea, a njegova je komisija zaslužna za saborski tekst o Židovima i o religijskoj slobodi. Transalpinci su se sastajali u Belgijskom zavodu pod vodstvom kardinala Suenensa. Na inicijativu kardinala Lienarda sastajali su se tajnici BK u „Domus Maria“. Grkokatolički kardinal Maximos IV. Saigh namjerno je govorio na saboru samo francuski da pokaže kako je latinski samo jezik Crkve na Zapadu. „Iskustvo učenja bilo je dakako postupno, ali je ono sredinom prvog razdoblja počelo pokazivati vidljive učinke jer je saborske oce motiviralo da sve više podržavaju stavove koje bi nešto ranije smatrali smionima, ako ne i krivima. U svakom slučaju, u prva dva tjedna postalo je jasno skoro svakome da nastaje borba između onih koji su očekivali i nadali se da će

Koncil potvrditi ono što mu bude predloženo (i stoga završiti jednim zasjedanjem) te onih kojima je bilo stalo da Koncil načini nešto više“ (126).

Prvo zasjedanje autor naziva „Povlačenjem crta“ (127-159). Na njemu su biskupi raspravili i uglavnom prihvatili Konstituciju o liturgiji, ali su odbacili „Nacrt o izvorima objave“ kao odviše školski te na prijedlog kardinala Suenensa od 4. prosinca 1962. također vratili na temeljitu preradu nacrt dokumenta o Crkvi. Kardinal Montini, koji će postati nasljednik Ivana XXIII., podržao je Suenensov plan: „Odjednom je izgledalo da Koncil ima središte oko kojega kruže mnoga pitanja u vidu kohezije. To je bilo izvanredno važno radi razlikovanja ovoga Koncila od prethodnih koncila. Što više, izrazito mjesto koje je u Suenensovu govoru imao dijalog (dijalog unutar Crkve, ekumenski dijalog, dijalog sa svijetom) iznijelo je zasebni način govora i ponašanja. Zagovarajući dijalog sa suvremenim svijetom, govornik se jasno distancirao od karakteriziranja modernog svijeta kakvo je bilo u dugačkom 19. stoljeću“ (158-159).

Drugo zasjedanje omogućio je i usmjeravao novi papa Pavao VI. i ono je „razdoblje prevage većine“ (160-198). Već se Ivan XXIII. enciklikom *Pacem in terris* od 14. 4. 1963. obratio „svim muškarcima i ženama dobre volje“ i time

odškrinuo vrata za dijalog Crkve sa svijetom. Novi papa Pavao VI. održao je 21. 9. 1963. članovima Kurije govor kojemu je nazočilo 800 osoba i tada je reformu Kurije izuzeo od saborske nadležnosti. Drugo zasjedanje, otvoreno 30. rujna 1963., počelo je raspravom novog nacrtu o Crkvi koji je po mandatu komisije doradio luvainski profesor Gérard Philips. U raspravi je prihvaćeno da se poglavlje o Crkvi kao narodu Božjem prebaci pred poglavlje o hijerarhiji, da se nakon poglavlja o sveopćem pozivu na svetost umetne odvojeno poglavlje o redovnicima i redovnicama. Jedan biskup iz saborske manjine predbacio je nacrtu da previše ističe što povezuje razdvojene kršćane: „Čini mi se da u broju 9 postoji kontradikcija između našega Koncila i svih drugih koncila. Drugi su uvijek bacali anatemu na one koji ne prihvaćaju katolički nauk, ali mi ne postupamo tako na ovome... Tražim obrazloženje, zašto postupamo toliko drukčije“ (179).

Iz ekumenskih i eklezioloških razloga, većina je zatražila da se građa o Mariji umetne kao posljednje poglavlje Konstitucije o Crkvi. Kad je to pitanje 29. listopada 1963. stavljeno na glasovanje, za prijedlog je glasala većina od samo 40 glasova i Papa je prihvatio njihov prijedlog. Svojevrsna prekretnica na Koncilu bilo je glasovanje otaca 30. listopada o pet pitanja iz raspravljenog do-

kumenta o Crkvi: 1. Treba li nacrt ustvrditi da je episkopat vrhunski stupanj svetoga reda?; 2. Je li svaki novi biskup član biskupskog zbora?; 3. Je li zbor biskupa u službi naučavanja, posvećivanja i upravljanja nasljednik zbora apostola?; 4. Je li vlast zbora biskupa, kad su ujedinjeni s Papom, božanskog prava u Crkvi?; 5. Treba li obnoviti trajni đakonat? Sva su pitanja odobrena, uz različit broj negativnih – od 34 na prvo do 525 na posljednje.

Jedno od konkretnih pitanja u raspravama otaca bile su biskupske konferencije te osobito nacrt dokumenata o ekumenizmu i religijskoj slobodi. U ekumenizmu je važna novost potreba obraćenja u smislu poniznog povratka Kristu kako bismo bili bliži jedni drugima. Kad je bila riječ o odnosu sa Židovima danas, kardinal Bea je objasnio da je to potrebno „zbog fatalne provale antisemitizma u suvremenom svijetu koja je došla do vrhunca u nacional-socijalizmu u Njemačkoj. Govorio je Nijemac!“ Na kraju ovog zasjedanja usvojeni su Konstitucija o liturgiji i Dekret o sredstvima komunikacije i Pavao VI. najavio je svoje hodočašće u Svetu Zemlju za siječanj 1964.

Treće razdoblje odvijalo se god. 1964. i autor ga je nazvao razdobljem „pobjedâ i nevoljâ“ (199-246). Pred početak trećeg zasjedanja Papa je primio dopis 25 kardinala i poglavara redova

koji su iznijeli prigovor protiv već raspravljenog teksta iz LG o biskupskom zboru, čime bi Crkva „bila promijenjena od monarhijske u episkopsku“. Pavao VI. izdao je 6. kolovoza encikliku *Ecclesiam suam* u kojoj vrlo bojažljivo spominje „narod Božji“, ali ozbiljno govori o dijalogu Crkve unutra, s odijeljenim kršćanima i sa svijetom. Ta enciklika utjecala je na nastanak i tekst buduće Konstitucije *Gudium et spes*. Rasprava o slobodi religije počela je 23. rujna te je pokazala da jedni saborski oci i dalje smatraju da samo istina ima pravo na slobodu, a ne ljudi u religijskoj zabludi. Prije Koncila smatralo se da država treba držati katolike u povlaštenom položaju ondje gdje su većina, a tamo gdje su manjina osigurati im slobodu zato što je dužna podupirati istinu koju „posjeduje“ Katolička crkva. Biskupi i teolozi SAD tražili su preradu toga stava. Priređivači nacrtâ uzeli su za temeljni pojam „ljudsko dostojanstvo“ te istaknuli da je religijska sloboda dobra za društvo. Protivnici predloženog teksta isticali su da „sloboda savjesti“ vodi u religijski indiferecentizam. Kardinal Ottaviani istaknuo je u svojem intervjuu: „Ne razumijem zašto osoba u zabludi zaslužuje poštovanje. Shvaćam da je takva osoba vrijedna pozornosti, tolerancije, srdačnosti i duhovne ljubavi (*caritas*). Ali ne razumijem zašto zaslužuje poštovanje“ (216). Autor je smatrao

potrebnim zabilježiti intervent skopskog biskupa Smiljana Čekade prema kojemu „stanje modernog društva nužno traži religijsku slobodu“ (217). Melissa J. Wilde, *Vatican II. A sociological Analysis of Religious Change*, 2007., 97 donijela je još jednu rečenicu iz tog Čekadina nastupa: „Religijska sloboda je problem *par excellence* jer su marksistički režimi veoma aktivno zauzeti u istiskivanju religije“.

Nacrt „Židovi i nekršćani“ predstavio je kardinal Bea i dobio od slušatelja u bazilici buran aplauz. Nastanku toga teksta pridonijeli su i profesori Biblijskog instituta jer je njih 18 zajedno s rektorom Ernstom Vogtom predlagalo da Koncil osudi antisemitizam. Koncem rujna 1964. vraćena je na raspravu prerađena shema o objavi. Burno je bilo pitanje, u kojem je smislu Biblija izuzeta od zabluda te je pobijedila formulacija: samo kada govori o istinama spasenja. Nacrt o apostolatu laika bio je predstavljen u auli 6. listopada i jedan od govornika bio je đakovački biskup Stjepan Bäuerlein koji je istaknuo da im je prvotni apostolat rađanje i odgajanje djece kako bio bilo dovoljno kandidata za duhovna zvanja (230). Pri završetku te rasprave ocima se obratio na engleskom laik Patrick Keegan koji je tada bio predsjednik Svjetskog saveza kršćanskih radnika. Na tom zasjedanju oči su još raspravili nacрте dokume-

nata o svećenicima, Istočnim Crkvama te dio buduće Konstitucije *Gaudium et spes*. Na početku posljednjeg tjedna toga zasjedanja, 6. studenoga, naoštren od utjecajnih pripadnika manjine, intervenirao je Pavao VI. odredbom da se u tekst poglavlja o biskupima umetne *Nota explicativa praevia* s pojašnjenjem izraza „zbor biskupa“, zatim da se u tekst o ekumenizmu unese 19 ispravaka: „Kao što je bilo uobičajeno na Koncilu, proceduralna i bitna pitanja ovdje su se nametnula na način da su iznutra povezana. Bez obzira na dobru namjeru pape Pavla, zahvati su prouzročili duboku tjeskobu kod velike većine biskupa te su na žalost podgrijali sumnju da mali broj saborskih otaca upotrebljava Papu kao sredstvo da postignu ono što nisu mogli postići raspravama u saborskoj dvorani“ (241).

Četvrto razdoblje autor je okarakterizirao kao „privođenje lađe u luku“ (247-289). Ono je trajalo od 14. rujna do 8. prosinca 1965. Na početku toga zasjedanja, 4. listopada 1965. Pavao VI. putovao je u New York gdje je na stadionu Yankee predvodio misu za 90.000 nazočnih vjernika i održao zapaženi govor u UN-u o potrebi mira u svijetu. To je povoljno utjecalo na saborsku raspravu o religijskoj slobodi kao građanskoj normi te o Crkvi u suvremenom svijetu. Od 21. rujna do 8. listopada vođena je rasprava o nacrtu Konstitucije *Gaudium*

et spes: podneseno je 160 govora s prijedlozima za popravljane teksta koji su tiskani na 400 stranica. Oci su se spoticali na novo pitanje o prigovoru savjesti te teologiji braka u kojoj rađanje djece nije prvotna svrha nego jedna od triju. U toku rasprave o svećeničkoj službi (PO) bio je na komisiji dotaknut i celibat kao obveza za rimokatoličke svećenike, ali je Papa izuzeo za osobno izlaganje o tome, što je učinio u enciklici o svećeničkom celibatu god. 1967. Oci su glasovanjem 28. listopada prihvatili pet novih dokumenata: o biskupima (CD), redovničkim zajednicama (PC), odgoju bogoslova (OT), kršćanskom obrazovanju i odgoju (GE) te nekršćanskim religijama (NAE). Rasprava o obnovljenom nacrtu Konstitucije o objavi bila je teška i duga zato što su biskupi manjinskog usmjerenja prigovarali da ignora katoličko poimanje tradicije u Crkvi. Prijetila je opasnost da Papa naredi ispravke u dorade- nom tekstu, ali je komisija našla kompromisnu formulaciju: „Crkva ne izvodi sigurnost za sve objavljene istine samo iz Pisma“ (279). Papa ipak jest naredio 12 ispravaka u dokumentu o laicima, 6. studenog, a u svojem govoru 18. studenog na dan proglašenja Konstitucije o objavi i Dekreta o laicima upozorio je na pretjerano tumačenje „podanašnjenja“ kakvo je od Koncila tražio Ivan XXIII. Preko kardinala Ottavia-

nija Papa je 24. studenog poslao teološkoj komisiji pismo kojim je zatražio ispravak u poglavlju o braku i obitelji unutar GS: Crkva izričito odbacuje kontraceptivna sredstva u planiranju broja djece. Na javnoj sjednici 7. prosinca pročitana je „Zajednička deklaracija“ pape Pavla VI. i patrijarha Atenagore o skidanju međusobnih izopćenja iz god. 1054. koju su bili dogovorili kod susreta u Svetoj Zemlji dvije godine prije toga. „Nakon što je Willebrands pročitao tekst, izmijenio je zagrljaj mira s pravoslavnim metropolitom Heliopolisa Melitonom, što je izazvalo oduševljeni pljesak u bazilici“ (287). Toga dana glasovanjem su javno usvojeni Deklaracija o vjerskoj slobodi (DH), Dekret o misijskom djelovanju Crkve (AG), Dekret o službi prezbitera (PO) i Konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (GS). Autor ističe kako je sedam poruka svijetu na svršetku Koncila vjerojatno sastavio Jacques Maritain po narudžbi Državnog tajništva Sv. Stolice, ali su one predstavljene kao poruke Koncila.

U „Zaključku“ (290-313) ističe kako se oko 85% biskupa na početku saborovanja svrstalo na stranu „transalpinaca“ te još jednom iznosi misaoni pregled dokumenata u svjetlu događaja koji su Koncilu prethodili ili ga pratili. Koncil je „pozvao katolike da sudjeluju u ekumenskom gibanju i surađuju s osobama drugih vjera

(ili bez vjere) u svim pothvatima koji vode zajedničkom dobru. Dopustio je katolicima da pod određenim uvjetima sudjeluju na bogoštovlju s članovima drugih religija. Postavio je podlogu za kasnije službene dijaloge Katoličke i drugih crkava“ (297). Među posebne zasluge Koncila ubraja to da je pokazao kako je Crkva u svijetu, ne izvan niti protiv svijeta. Kao područja sukoba za vrijeme Koncila označio je otvorenost promjenama u društvu te odnos Crkve prema drugima. Smatra da je kolegijalnost biskupa bila središte povratka izvorima (*resourcement*). Književna vrsta dokumenata i učestalost izraza prihvaćanja utjecali su na promjenu ponašanja prema drugima: „Unatoč načinu kako su se poglavari ponekad izražavali na Koncilu, potpuno su uvidjeli da je Drugi vatikanski koji se proglasio pastoralnim Koncilom upravo zato također Koncil naučavanja“ (307). Na kraju je navedeno pet dodataka od kojih je najzanimljiviji onaj o sudionicima Koncila često spominjanim – njih 64 (321-328), od hrvatskih biskupa samo Frano Franić.

Knjiga je pisana sa stajališta, je li Drugi vatikanski prvenstveno novost u Crkvi ili još jedno naglašavanje dosadašnjeg nauka i discipline. Ovaj autor je uvjeren da Koncil treba tumačiti kao kvalitetnu novost u Crkvi, ali bez nasilnog kidanja s obvezatnom

prošlošću. Prema njemu, hermeneutski ključ za tumačenje saborskih dokumenata su događaji koji su Koncilu neposredno prethodili ili ga pratili te odabrana književna vrsta i pozitivne riječi u samim dokumentima.

Mato Zovkić

BOGATSTVO KRŠĆANSKE VJERE

Clive Staples LEWIS, *Kršćanstvo nije iluzija. Vodič kroz osnove vjere*. Verbum: Split, 2009., 215 str.

Autor popularne knjige *Pisma starijega đavla mlađemu*, duhovitom ironijom, pronicljivošću i duhovnošću ponovno uspijeva oduševiti i isprovocirati ljudski um. Sadržaj knjige je zapravo zbir radijskih govora održanih tijekom Drugog svjetskog rata a nakladna kuća Verbum knjigu predstavlja kao najpopularniji i najomiljeniji uvod u kršćansku vjeru ikad napisan.

U Predgovoru autor upozorava čitatelje da, unatoč sugestivnom naslovu knjige, on njome ne nudi pomoć pri odabiru bilo koje kršćanske denominacije i da upravo iz toga razloga čini svjestan i namjeran propust onih teških i prijepornih teoloških pitanja koja, kako misli autor, nikome neće biti korisna. Time zapravo „preskače“ one granice koje dije-